

Walorem pracy jest też aktualność i dokonanie próby udanej weryfikacji i ewaluacji dotychczasowych trendów, jakie powszechnie obowiązywały w zakresie public relations i dziedzin z nimi związanych. W pierwszym przypadku w szczególności chodzi o aktualizację rozważań o stanie teorii i paradygmatach public relations, w tym w pierwszej kolejności o tzw. krytycznym nurcie w teorii stworzonym nie tylko w środowisku naukowym *stricte* wywodzącym się z public relations, lecz także wśród przedstawicieli dyscyplin wiedzy, do których również nawiązuje się w rozważaniach teoretycznych public relations, tj. teorii zarządzania, menedżeryzmu, teorii ekonomii z koncepcją interesariuszy, teorii systemów, czy też perspektywy postmodernistycznej. W drugim przypadku skoncentrowano się na sprawdzeniu trafności dotychczasowych postaw i w przypadku ich nieadekwatności i dezaktualizacji przedstawieniu nowego alternatywnego rozwiązania, opierając się na dorobku naukowego uznanych autorytetów z poszczególnych dyscyplin. W pierwszej kolejności dotyczyło to aktualnych trendów w komunikowaniu, w tym wykorzystywaniu Internetu, manipulowaniu odbiorcą, w socjologii i politologii oraz koncepcjach biznesu.

Praca wprowadza czytelnika z jednej strony w krąg elementarnych problemów teoretyczno-pojęciowych, z drugiej zaś – zawiera szereg praktycznych wskazań i omówień poszczególnych technik oddziaływania w zakresie public relations. To ujęcie jest oryginalną koncepcją Autorki zasługującą na uznanie. *Public relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem* wyróżnia właśnie umiejętne połączenie teorii i praktyki, z przewagą strony aplikacyjno-poradnikowej, co sprawia, że praca jest pomocna nie tylko dla wykładowców i studentów wszystkich poziomów kształcenia w zakresie public relations, lecz także dla praktyków o różnym stopniu wtajemniczenia w tajniki tej interesującej, ale jakże niełatwej problematyki. W pełni podzielam przekonanie recenzenta pracy – prof. Jana W. Wiktora, że *Public relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem* jest pracą oryginalną i wartościową z poznawczego i dydaktycznego punktu widzenia.

Przemysław Deszczyński

Witold Wrzesień, *Krótką historia młodzieżowej subkulturowości*, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 2013, ss. 419.

Autor *Krótkiej historii młodzieżowej subkulturowości* Witold Wrzesień jest socjologiem, pracownikiem Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W jego dorobku naukowym znajduje się wiele książek¹ i artykułów z zakresu socjologii rodziny i młodzieży. Co ciekawe, w młodości był On muzykiem i przebywał w różnych środowiskach subkulturowych, o czym opowiada od lat studentom na zajęciach, które prowadzi w Instytucie Socjologii. Książka ta najprawdopodobniej jest zwięźczeniem Jego zarówno naukowych, jak i pozanaukowych zainteresowań subkulturami młodzieżowymi.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów, wstępu oraz epilogu. Na początku Autor wyjaśnia, że tytułowa subkulturowość jest dla Niego cechą i kategorią analityczną oraz że interesują Go „jej różnicowane wcielenia oraz miejsce, które zajmuje w konstruowanej przez młodzież rzeczywistości różnych czasów i przestrzeni” (s. 8). W tym miejscu ponadto esencjonalnie przybliży zawartość całej książki i formułuje kilka refleksyjnych pytań dotyczących subkultur młodzieżowych. Jedno z nich dotyczy sensu badań subkultur młodzieżowych. Autor, odpowiadając na nie, zauważa, że współcześnie są one fenomenami, które różnią się od podobnych grup istniejących w poprzednich dekadach i określa je ponowoczesnymi postsubkulturami² (s. 7). Uważa On jednak, że książka ta

¹ Do najważniejszych książek tego Autora można zaliczyć takie pozycje, jak *Europejscy poszukiwacze. Impresje na temat współczesnego pokolenia polskiej młodzieży* (WN PWN, Warszawa 2009); *Jednostka – rodzina – pokolenie. Studium relacji międzypokoleniowych w rodzinie* (WN UAM, Poznań 2003).

² Podobnego stwierdzenia użył David Muggleton w książce *Wewnątrz subkultury. Ponowoczesne znaczenie stylu*, tłum. A. Sadza, Wyd. UJ, Kraków 2004.

w minimalnym stopniu jest odpowiedzią na zadane przez Niego pytania, jest ona bowiem przede wszystkim: „próbą usystematyzowania dotychczasowej wiedzy o świecie młodzieżowych subkultur oraz przeglądem najważniejszych subkulturowych wydarzeń ostatnich kilkadziesiąt lat” (s. 7). Stwierdza także, że książka ta może być traktowana jako podręcznik akademicki lub encyklopedia subkultur młodzieżowych, co skądinąd nie było Jego intencją. Notabene sam podkreśla, że w sposób refleksyjny odnosi się głównie do subkultur istniejących w przeszłości (s. 8).

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Młodzież* przedstawia różne definicje i opisy młodzieży, nawiązując jednocześnie do innych terminów, takich jak młodość czy kultura młodzieżowa; robi to, odnosząc się bardzo często do kilku istotnych pozycji w literaturze akademickiej, m.in. *Socjologii młodzieży*³ (s. 11, 14, 17-18), *Jugend und Gesellschaft. Soziologische Perspektiven*⁴ (s. 11-12, 21, 24), *Socjologicznych teorii młodzieży*⁵ (s. 12-14, 18-19, 21-24), *Analizy stanu badań nad kulturą młodzieżową i grupami subkulturowymi w Polsce*⁶ (s. 13, 17, 22), *Dzikich z naszej ulicy*⁷ (s. 17, 29-31) i *To tylko rock'n'roll*⁸ (s. 22, 29-31). W rozdziale tym prezentuje także podział wymiarów kultury młodzieżowej na modę, fascynację i subkulturę (s. 32-34). Podkreśla w tym miejscu, że kultura młodzieżowa wyodrębniła się w latach pięćdziesiątych XX w. i od samego początku była ściśle powiązana z systemem ekonomicznym zachodnich społeczeństw (s. 11, 33), a także że nie ma jednej młodzieży, ale są „młodzieże i ich kultury” (s. 35).

Rozdział drugi zatytułowany *Subkultura* dotyczy pojęcia subkultury i wielu jej różnych definicji i został podzielony na kilka części: „Okres przedsubkulturowy”, „Pierwszy okres subkulturowy: szkoła chicagowska i jej kontynuacje”, „Drugi okres subkulturowy: kulturowa perspektywa Birmingham i jej krytyki”, „Trzeci okres subkulturowy: postsubkultura i subkulturowe różnorodności”, „Czym jest zatem subkultura?”. Jak sygnalizują wymienione śródtytuły, Autor zaprezentował tutaj różne definicje i opisy subkultur w porządku chronologicznym, odwołując się m.in. do takich pozycji w literaturze akademickiej, jak *The City. Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*⁹ (s. 38, 40), *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*¹⁰ (s. 41-42), *Subculture. The Meaning of Style*¹¹ (s. 43-44, 55, 59), *Learning to Labour. How Working Class Kids Get Working Class Jobs*¹² (s. 45-47), *Wewnątrz subkultury. Ponowoczesne znaczenie stylu*¹³ (s. 49-52), *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*¹⁴ (s. 53-54). W ostatniej części tego rozdziału m.in. prezentuje najbardziej, Jego zdaniem, adekwatną i uniwersalną definicję subkultury młodzieżowej (s. 56), której autorem jest Mirosław Pęczak – inny polski znawca tej problematyki; Pęczak uważa, że „subkultura to względnie spójna grupa społeczna pozostająca na marginesie dominujących w danym systemie tendencji życia społecznego, wyrażająca swoją odrębność poprzez zanegowanie lub podważenie utrwalonych i powszechnie

³ A. Kloskowska, *Socjologia młodzieży. Przegląd koncepcji*, „Kultura i Społeczeństwo” 1987, nr 2.

⁴ F. Tenbruck, *Jugend und Gesellschaft. Soziologische Perspektiven*, Rombach, Freiburg 1962.

⁵ H. Griese, *Socjologicznych teorii młodzieży*, tłum. J. Dąbrowski, Impuls, Kraków 1996.

⁶ B. Fatyga, *Analiza stanu badań nad kulturą młodzieżową i grupami subkulturowymi w Polsce*, „Pogranicze. Studia Społeczne”: *Polskie badania nad mniejszościami kulturowymi. Wybrane zagadnienia*, t. 6, numer specjalny, 1997.

⁷ B. Fatyga, *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej*, Wyd. ISNS UW, Warszawa 1999.

⁸ J. Wertenstein-Żuławski, *To tylko rock'n'roll*, ZAKR, Warszawa 1990.

⁹ R. Park, *The City. Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, w: R. Park, E. Burgess, R. McKenzie, *The City*, UC Press, Chicago 1925.

¹⁰ A. Cohen, *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*, The Free Press, New York 1955.

¹¹ D. Hebdige, *Subculture. The Meaning of Style*, Routledge, London 1979.

¹² P. Willis, *Learning to Labour. How Working Class Kids Get Working Class Jobs*, Gower Publishing, Aldershot 1977.

¹³ D. Muggleton, *Wewnątrz subkultury. Ponowoczesne znaczenie stylu*, tłum. A. Sadza, Wyd. UJ, Kraków 2004.

¹⁴ M. Maffesoli, *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, tłum. M. Bucholc, WN PWN, Warszawa 2008.

akceptowanych wzorów kultury”¹⁵. Rozdział drugi zamyka zapowiedź, że kolejne części książki są „efektem łącznego analizowania dwóch światów – świata pokoleń i świata subkultur” (s. 59).

Zgodnie z zapowiedzią następne rozdziały dotyczą poszczególnych subkultur młodzieżowych; rozdział trzeci jest charakterystyką hipstersów, beatników, teddy boysów i bikiniarzy, rozdział czwarty – modsów, rockersów, hipisów i skinheadów, piąty – chuliganów, gitowców, football hooligans oraz one centers, czyli motocyklowych przestępców, szósty – miłośników glam metalu, punków, skinheadów, rastafarian i heavymetalowców, czyli metali, siódmy – miłośników takiej muzyki, jak hip-hop, grunge i britpop, ósmy rozdział portretuje gotów, przedstawicieli new romantic, sceny klubowej i emo.

W zakończeniu książki zatytułowanym *Epilog. Co dalej? Perspektywy młodzieżowej subkulturowości* Autor zastanawia się nad przyszłością subkultur, stwierdzając nawet, że straciły one swoją rację bytu i „występują w szczątkowej postaci” (s. 400), głównie z powodu ich komercjalizacji.

Opisaną wyżej strukturę można zaliczyć do zalet omawianej książki. W opisach poszczególnych subkultur Autor posiłkuje się głównie literaturą anglojęzyczną oraz w sposób zauważalny odnosi się do brytyjskich studiów subkulturowych, zwłaszcza do tzw. (kulturoznawczej) szkoły z Birmingham, umiejscowionej pierwotnie w Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) na Uniwersytecie w Birmingham (choć w rozdziałach teoretycznych posiłkuje się m.in. definicjami niemieckimi i polskich autorów). Należy pamiętać, że badacze wywodzący się z tego ośrodka odegrali istotną rolę w badaniu subkultur młodzieżowych w Wielkiej Brytanii, i nie tylko. Uważali oni, że są one m.in. oparte na rytuałach, są podkulturami, kontrkulturami, czyli czymś gorszym niż elementy kultury dominującej. Sądziłi oni, że należą do nich ludzie wywodzący się przede z rodzin robotniczych. Swoje badania prowadzili w sposób interdyscyplinarny, korzystając przede wszystkim z metod socjologicznych oraz etnograficznych i opierając się na marksistowskiej teorii Gramsciego, która miała akcentować rolę kultury w oporze i hegemonicznej dominacji¹⁶.

Recenzowana książka jest podsumowaniem wieloletnich badań dotyczących subkultur młodzieżowych i swoistym usystematyzowaniem wiedzy o nich w polskiej nauce. Jest to bardzo przydatne kompendium wiedzy, zwłaszcza na temat subkultur istniejących w przeszłości. Brakuje w nim jednak pełnego i rzetelnego obrazu współczesnych subkultur młodzieżowych, które *de facto* istnieją, lecz często mają inną formę niż analogiczne grupy sprzed kilku dekad. Niemniej jest to pozycja, którą można polecić wszystkim, którzy interesują się tematyką subkulturową, a w szczególności studentom takich kierunków, jak socjologia, etnologia, pedagogika, psychologia, kulturoznawstwo, historia, oraz uczniom szkół średnich i gimnazjów (książka jest napisana w zrozumiałym również dla młodszych czytelników sposób), którzy o subkulturach młodzieżowych uczą się w dość zredukowanej formie na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie czy języka polskiego.

Do najważniejszych wad *Krótkiej historii młodzieżowej subkulturowości* zaliczyć można przede wszystkim to, że w małym stopniu opiera się ona na własnych przemyśleniach Autora, w głównej mierze bowiem bazuje na bogatej literaturze naukowej. Można uznać, że jest przede wszystkim omówieniem i interpretacją innych książek dotyczących subkultur młodzieżowych, a co za tym idzie – koncepcji i definicji innych naukowców, którzy badali w przeszłości lub badają współcześnie subkultury młodzieżowe. Nie opiera się ona *de facto* na własnych badaniach terenowych; można jedynie przypuszczać, że jest ona rezultatem licznych kwerend w bibliotekach i archiwach, o czym Autor książki nie informuje.

Publikacja ta jest w dużej mierze historią subkultur z krajów angielskiego obszaru językowego, a nie historią wszystkich subkultur na świecie. Brakuje w niej większej ilości odniesień do literatury nieanglojęzycznej z obszaru kultury zachodniej oraz pozycji z najnowszej literatury akademickiej poruszających zagadnienia subkulturowe. Co ciekawe, Autor bardzo starał się podawać dokładne nazwy (często również w języku angielskim) miejsc, grup czy artefaktów subkulturowych, w tym przede wszystkim elementów ubioru. Mimo specyficznej terminologii książka napisana jest w sposób zrozumiały, Autor nie posiłkuje się zbędnymi metaforami czy dygresjami.

Wart odnotowania jest fakt, że w ostatnim czasie w Polsce wydano kilka książek o zbliżonej tematyce, m.in. *Subkultury w PRL. Opór, kreacja, imitacja*¹⁷, *Subkultury a samorealizacja*

¹⁵ M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Semper, Warszawa 1992, s. 4.

¹⁶ Zob. M. Wróblewski (red.), *Kultura i hegemonia. Antologia tekstów szkoły z Birmingham*, WN UMK, Toruń 2012.

¹⁷ M. Pęczak, *Subkultury w PRL. Opór, kreacja, imitacja*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2013.

w perspektywie edukacji i socjalizacji młodzieży¹⁸, *Subkultury czy postsubkultury młodzieżowe? Pomiędzy buntem a odmiernością*¹⁹. Krótka historia młodzieżowej subkulturowości nie jest więc jedyną lokalną pozycją wydawniczą ostatnich lat dotyczącą subkultur młodzieżowych, zarówno tych istniejących w przeszłości, jak i współcześnie. Zarazem nie można oprzeć się wrażeniu, że nawiązuje ona do takich klasyków wydawniczych, jak *Subculture. The Meaning of Style* czy *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain*²⁰. Świadczyć może o tym m.in. dobór subkultur i sposób ich opisu uwzględniający w szerokim zakresie style ubioru i spędzania czasu wolnego, formy symbolicznych form oporu oraz konteksty socjoekonomiczne.

Agnieszka Schilling

¹⁸ M. Jędrzejewski, *Subkultury a samorealizacja w perspektywie edukacji i socjalizacji młodzieży*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

¹⁹ T. Paleczny, *Subkultury czy postsubkultury młodzieżowe? Pomiędzy buntem a odmiernością*, eduskrypt.pl sp. z o.o., Kraków 2012.

²⁰ S. Hall, T. Jefferson (red.), *Resistance Through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain*, Routledge, London 1993.

Copyright of Journal of Law, Economics and Sociology is the property of Faculty of Law and Administration of Adam Mickiewicz University in Poznan and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Właścicielem praw autorskich do „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” jest Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zawartość czasopisma nie może być kopiowana, przesyłana do innych stron internetowych bądź zamieszczana na blogach bez pisemnej zgody wydawcy. Niemniej artykuły można drukować, kopiować lub przysyłać w formie elektronicznej na własny użytek.